

ПРОДОВОЛСТВЕНОТО ОСИГУРЯВАНЕ НА БЪЛГАРИЯ – РЕАЛНОСТ И ПРОБЛЕМИ

Саша Грозданова

Институт за икономически изследвания при БАН, София

Резюме

Докладът представя резултати, които характеризират продоволствената самоосигуреност, продоволствената осигуреност и продоволствената независимост на страната. Обхванати са основни хранителни групи и продукти. Акцентът е поставен върху оценяване на параметрите, характеризиращи модела за осигуряване на продоволствената сигурност на страната. Очертани са трайни негативни тенденции и очевидна необходимост от промяна в реалната ситуация. Тя се характеризира с неустойчивост и невъзможност на вътрешните източници на продоволствени продукти да служат като надеждна база на националната ни продоволствена сигурност при поддържане на системата за покриване на потреблението в страната.

Ключови думи: продоволствена сигурност, продоволствени продукти, потребление.

Key words: food security, food products, demand.

JEL: Q 18.

Осигуряването на потребностите на населението с продоволствени продукти стои в центъра на вниманието на компетентните органи във всички страни. В България продоволственото осигуряване е също важен елемент на националната ни политика.

Достатъчните като количество, асортимент и качество продоволствени продукти, равнището и структурата на осигуреност на населението с храни и възможностите му за получаването им в обеми, гарантиращи пълноценност на храненето са свидетелство за стабилност на икономиката и са предпоставка за добър здравен статус на нацията. Трябва да се отбележи, че и в условията на задълбочаващата се глобализация на света, непроменено остава разбирането за главната роля на вътрешното производство на селскостопански продукти и храни като основен източник за продоволственото осигуряване.

Използването на ресурсната база (природни, трудови и др. ресурси, климат) за увеличаване на относителния дял на собственото производство в потреблението на основни храни, особено по отношение на видовете имащи стратегическо значение за сигурността на снабдяване на населението в нужните обеми, често остава извън логиката за най-изгодно влагане на национален финансов ресурс. Или казано по друг начин, високите и често неефективни разходи, като се има предвид значението на такива производства за продоволствената осигуреност, са обичайно явление. Те се правят (например в скандинавски страни за зърно, в Япония за ориз) и ще продължават да се правят, защото ако потреблението на тези продукти е поставено в зависимост от вноса, то то е поставено и в зависимост от възникването на всякакви критични ситуации на световния продоволствен пазар.

В същото време трябва да се отбележи, че характеристиките на продоволствената осигуре-

ност зависят не само от възможностите на вътрешното производство. Наред със самоосигуреността е важна и способността на държавата да поддържа, чрез осъществяването и на внос, постоянно наличие на качествени, безопасни за здравето и в достатъчен обем храни, които са необходими за задоволяване на продоволствените потребности на населението.

Потенциалният ефект от измененията в продоволствената осигуреност, в посока на увеличаване дела на вноса, се транслират върху способността на страната за сметка на собственото производство да осигурява обичайните потребности на населението от храни [1]. Тези потребности имат ясни характеристики – те са и видове, и количествено определени на основата на научнообосновани медицински норми за здравословно хранене. Тези норми оптимално отразяват базовия набор от градивни елементи, които са необходими за пълноценното развитие на човека.

Оценката на измененията в потреблението изразена чрез съотношението вътрешно производство/внос е указател за продоволствената независимост на страната. Тя е и пряк показател за наличието или отсъствието на национална продоволствена сигурност. Смята се, че ако повече от 1/5 от храните които населението основно консумира са от внос, то страната е в продоволствена зависимост. Директният ефект при осигуреност на потреблението под 80 % за сметка на вътрешните за страната източници, води до диктат на вноса и до влошаване на условията за увеличаване на националното производство на храни.

Като се има предвид изложеното, става ясно защо страните според възможностите които имат, се отказват от реализиране на изгоден внос на стратегически видове продоволствие и често с цената на по-високи разходи развиват собственото си производство.

В същото време трябва да се отбележи категорично, че проблемите и рисковете за продоволствената сигурност на страната не могат да бъдат решавани чрез изолация на вътрешния пазар на храни от световния продоволствен пазар. Ключът за разрешаването им е в способността на субектите в страната, занимаващи се с производство на продоволствие да се адаптират към изискванията на потребителите (за наличности, качество, асортимент и т.н.), т.е. да проявяват пазарна гъвкавост и не на последно място да бъдат активно и неформално подкрепяни от компетентните държавни институции.

Очакванията за по благоприятно влияние върху възможностите на националното производство на продоволствени продукти и на реализацията им, след настъпилите в страната промени – пазарна икономика и членството ни в ЕС, се реализираха разнопосочно [2]. Липсата на опит в пазарни условия на производителите, трансформациите в собствеността, във функционирането на селскостопанския отрасъл и в дейностите свързани с производството на храни, доведоха до засилване на интервенцията на вносните продукти при задоволяване дори на ежедневните продоволствени потребности на населението ни. Традиционни за страната продукти и като производство и като потребление са заменени с предлаганите на пазара, особено в големите хранителни вериги, чужди аналози.

Мерките за адаптация към изискванията на пазара, които предприемат националните ни производители (намаляване на рентабилността, на цените до минимум, повишаване на качеството, екологичност на производството и др.) невинаги са решение на проблемите свързани със задържането и връщането им на пазара. Причина затова е невъзможността да се предвиди докога тези мерки ще осигурят конкурентоспособността на производството им в сравнение с големите обеми, видовото разнообразие и ниските цени на външните производители. Наблюдаваните различия в качествените характеристики на сродни продоволствени продукти, в полза на националното ни производство, не са достатъчно основание те да бъдат предпочитани от потребителите. Изборът най-често се прави с оглед на цената.

Ефектът от посочените по-горе обстоятелства се акумулира в потенциално свиване на производството и в отказ на дребните производители да продължават дейността си. Тези процеси оказват отрицателно влияние върху развитието на основни за продоволственото осигуряване на страната производства, отразяват се неблагоприятно и върху състоянието на продоволствената й сигурност.

Така описаните обстоятелства засягат негативно главната съставна част на продоволствената сигурност на страната – възможността ѝ да поддържа високо ниво на самоосигуреност. Следва да констатираме, че сега отраслите и

дейностите пряко ангажирани с продоволственото производство и като суровини и като готови за потребление продукти, не са в състояние в пълен обем да осигурят обичайните потребности на населението от храни с национален произход. Задоволяването на тези неотложни потребности, а и като цяло продоволствената осигуреност на страната, в недопустима степен са поставени в зависимост от вноса.

Представа за критичните моменти и проблеми дава реалното състояние на осигуряването на населението с важни за задоволяване на хранителните му потребности продукти.

При храните осигуряващи най-съществената част от енергийните потребности на населението, каквито са зърнените, картофите и ориза, през последните години е характерно относително постоянно ниво на обемите на потребление. Вътрешното производство осигурява напълно потребностите на страната от зърно за брашно, хляб и за тестени продукти. При картофите ситуацията е динамична – от възможност на производството ни за пълно покриване на вътрешните потребности, състояние характерно за 2011г., до покриване на потреблението през следващите години в границите от 67 % до 80 %. Най-уязвимо, от гледна точка на самоосигуреността е потреблението при ориза. То е напълно зависимо от вноса. Производствените възможности в страната са способни да осигуряват по-малко от 1/3 от реалната консумация на този продукт. Трябва да отбележим, че съществената зависимост на потреблението на този продукт от вноса е трайно установено състояние през годините и не се очертават възможности за промяна в близко бъдеще.

Друга важна група храни са плодовете и зеленчуците. Потреблението им в пряко и в преработено състояние е традиционно за страната. С по-висок относителен дял, над 63 % в общо потребяваните количества, са зеленчуците. Недостатъчното, или по-точно казано катастрофалното състояние на вътрешното производство на зеленчуци установи безпрецедентно диктата на вноса при петте основни продукта - домати, краставици, пипер, зеле и лук. Те покриват над 80 % от общото потребление на всички видове зеленчуци. Възможностите на вътрешното производство при тези пет продукта са ограничени и то е в състояние да задоволи само до 60 % от потреблението.

През последните години се забелязва и една положителна тенденция, която се изразява в повишаването на производствените възможности на страната при отглеждането на традиционни за храненето плодови видове – ябълки, праскови, сливи, череша. Въпреки това, количествата с вътрешен произход задоволяват между 40 % и 60 % при най-застъпения в потреблението продукт – ябълките.

Осигуряването на страната с ценните за здравето и ежедневно потребявани от населението млечни продукти има своите особености. Над половината от консумираните количества се покриват от един вид продукти – сирената. Вносните образци, като готов продукт, са широко застъпени в рациона на населението. През последните три години страната е и нето вносител на готови млечни продукти и суровина за производството им. Това дава основание да смятаме, че като по-евтина суровина не могат да се изключват възможностите за влагането на практика и на вносен компонент в производството дори и при уникални за страната продукти – бялото саламурено сирене и киселото мляко.

Вносът е главен източник за осигуреността на страната и с месо, поради хронично недостатъчното вътрешно производство. Реално, дори при най-широко потребяваните видове месо – свинско и птиче, външното производство осигурява приблизително 60 % от потреблението, а при колбасите този процент е значително по-висок, тъй като и производството им в страната е изключително с вложени суровини от внос [3].

Описаното по-горе тревожно състояние на осигуреността с месо и първични суровини за производството на месни произведения отсъпва на заден план при данните, илюстриращи самоосигуреността ни с традиционните за хранителния прием на населението продукти - зрял фасул и леща. Вносните количества покриват почти изцяло(96%) потреблението в страната.

Изложените дотук факти за продоволствена осигуреност при най-масово потребяваните видове хранителни продукти, показват задълбочаващи се проблеми и реално състояние на продоволствена зависимост и силно уязвима продо-

волствена сигурност на страната. В потвърждение на това е и 50-тата позиция, която България заема с 59,6 % индекс на продоволствена сигурност, при направеното международно изследване включващо 106 страни. Като база за анализ са използвани данни от националните статистики на страните и такива от международни организации. Това е най-ниският индекс на страна членка на ЕС, измерен по три основни за продоволствена сигурност групи показатели: равнище на достъпност и равнище на потребление на продоволствени продукти; наличие и достатъчност на продоволствие; качество и безопасност на продуктите. Най-близко до нас е Румъния – на 44 място, с индекс на продоволствената сигурност 61,3 % [4].

В заключение може да се обобщи, че в страната като цяло се откроява наличието, макар и с различна степен на острота при проява при отделни продукти и при основни продуктови групи, на целия спектър от проблеми свързани със способността на съществуващите национални възможности да осигуряват населението с основните видове продоволствие.

Литература

1. Аврамов П., П. Тодоров, Д. Русчева. (2014). *Основни пропорции в българския продоволствен пазар*, Изд. Ролл Къмпъни, София, с. 72.
2. Аврамов П., П. Тодоров, Д. Русчева. (2014). *Основни пропорции в българския продоволствен пазар*, Изд. Ролл Къмпъни, София, с. 60.
3. МЗХ, *Агростатистика*. http://www.mzh.government.bg/MZH/bg/ShortLinks/SelskaPolitika/Agrostistiks/Vegetable/Post_copy3.aspx.;Crop/Posts_copy3/Buletini2014.aspx.
4. *The Global Food Security Index*, <http://food-securityindex.eiu.com>.

FOOD SECURITY OF BULGARIA – REALITY AND PROBLEMS

Sasha Grozdanova
Economic Research Institute – BAS, Sofia

Abstract

This report presents results that characterize the self-sufficiency of food, food sufficiency, food supplies and food sovereignty of country. It covers basic food groups and products. Emphasis is placed on the evaluation of the parameters characterizing the model to ensure food security of the country. The report outlines the persistent negative trends and the obvious necessity the situation to be changed. At present it is instable and the internal sources of food products could not serve as a reliable basis of the national food security in maintaining the system to cover domestic consumption in the country.